

DREPT

CONSTITUȚIONAL

VLAD
CONSTANTINESCO

STÉPHANE
PIERRÉ-CAPS

DREPT CONSTITUȚIONAL

TRADUCERE A EDIȚIEI A VII-A DE DIANA DĂNIȘOR

UNIVERSUL JURIDIC
BUCUREȘTI
2022

Formarea istorică a dreptului constituțional

1 / Observații preliminare: în căutarea unei definiții a dreptului constituțional

1. *Puterea politică*, consubstanțială oricărei societăți umane (*ubi societas, ibi potestas*), s-a organizat diferit, în funcție de epoci. Astăzi, *organizarea politică a societăților*, de-a lungul hărții politice a lumii, arată o împărțire geografică a planetei în *state*. Acestea constituie forma pe care o îmbracă puterea politică în societățile contemporane. Organizarea și funcționarea statelor sunt astăzi reglementate prin reguli de drept, numite *Constituții*. Ținând de *dreptul public*, *dreptul constituțional* este disciplina juridică al cărei obiect este să studieze și să înțeleagă *Constituțiile* statelor: acestea stabilesc regulile *competiției pașnice* pentru cucerirea și exercitarea puterii politice în sânul instituțiilor statului pe care le creează și le organizează, determinând, în același timp, locul pe care-l ocupă aici, odată cu *Revoluția*, *drepturile cetățenilor*.

1 | PUTEREA POLITICĂ

2. Orice societate umană cunoaște, în infinitatea raporturilor care se leagă între membrii săi, existența unor raporturi politice, raporturi asimetrice de comandament-supunere. În orice societate, unii comandă și alții se supun; orice societate se împarte în guvernanți și guvernați. Cu toate acestea, orice raport de comandament-supunere nu este cu necesitate un raport politic: raporturile părinți/copii, patroni/angajați,

superiori ierarhic/subordonați nu sunt în mod esențial sau primordial raporturi politice. Care este specificitatea puterii politice?

Puterea politică se distinge de celelalte forme de putere prin amploarea și finalitatea sa: exercițiul său afectează întregul câmp social, dând grupului, în totalitate, coeziunea indispensabilă supraviețuirii sale, veghind la securitatea și bunăstarea sa, prin activitatea politică pe care o desfășoară în serviciul cetății. Bertrand de Jouvenel indică: „pare deci legitim să definim activitatea politică pură ca activitate constructivă, consolidatoare și conservatoare a agregatelor umane” (*De la souveraineté. À la recherche du bien politique*, M.-T. Génin, Librairie de Médicis, 1955, p. 33). Să convenim atunci că puterea politică, cea care concură la o activitate politică, *este puterea al cărei obiect este acela de a-i garanta grupului social identitatea, coerența și permanența.*

2 | ORGANIZAREA POLITICĂ A SOCIETĂȚILOR

3. Orice societate cunoaște o organizare politică pentru satisfacerea necesității primordiale de securitate a membrilor săi. Noțiunea largă de *politie*, propusă de sociologul Jean Baechler, permite să se caracterizeze de manieră intemporală modul în care societățile cunosc o organizare politică. O *politie* se definește ca: „Un grup uman astfel instituit încât să se constituie în spațiu de pacificare tendențială spre interior și în spațiu de război virtual spre exterior” (*Précis de la démocratie*, Calmann-Lévy, 1994, p. 27). Această noțiune atotcuprinzătoare, transversală și trans-istorică are meritul de a arăta că diferitele forme sociale de organizare ale puterii politice (cetăți, cetăți-state, imperii, feude, orașe libere, state teritoriale, state-națiuni etc.) nu sunt decât înlănțuiri instituționale și istorice ale *politii* și că formele istorice pe care le-au îmbrăcat aceste *politii* nu pot fi decât tranzitorii. Dacă este consubstanțială oricărei societăți, puterea politică nu a prezentat mereu același aspect de-a lungul diferitelor *politii* care s-au succedat în timp. Cetatea greacă (model puternic idealizat), diversele forme imperiale ale lumii grecești sau ale Romei (cu declinarea sa bizantină de aproape zece secole), feudalitatea care i-a urmat în Occident descompunerii

Imperiului roman sunt mărturia evoluției și relativității formelor istorice ale puterii politice.

În aceste forme vechi au fost gândite, pentru prima oară, termenii politicii și a fost inventat cuvântul însuși de politică. Aportul antichității (în special antichitatea greacă, dar și antichitatea romană) la formarea vocabularului dreptului constituțional contemporan este astfel primordial și esențial. Noțiunile de cetate (*politeia*), de popor (*demos*), de spațiu public (*agora*), de republică (*res publica*), tehnicile de deliberare colectivă, clasificarea formelor de regim în funcție de numărul și de calitatea guvernanților (monocrație, monarhie, democrație, oligarhie, aristocrație) fac parte din noțiunile esențiale oferite de Grecia și Roma care continuă să lămurească vocabularul contemporan.

3 | STATE

4. *Puterea politică* se încarnează astăzi în *stat*, care constituie în prezent forma universală pe care o îmbracă puterea politică și diversele *politii*: harta politică a lumii este aceea a împărțirii teritoriale a planetei în state. Statul dispune de caracteristici pe care este singurul care le deține: el strânge, sub suveranitatea sa, o populație și un teritoriu delimitat pe care exercită o abundență de competențe. Dacă forma politică a statului s-a impus lent în întreaga lume (în ciuda culturilor și istoriilor proprii ale fiecărei civilizații), este datorită avantajelor pe care această organizare a putut să le aducă atât conducătorilor, cât și populațiilor, până la a părea astăzi o formă imuabilă și indiscutabilă. Statul ne este atât de familiar încât cu greu ne imaginăm că umanitatea a trăit timp de milenii fără el și că statul pe care-l cunoaștem astăzi s-a transformat radical, ba chiar că ar putea într-o zi să dispară.

Totuși, unele experiențe contemporane de integrare economică regională, în primul rând cea a Uniunii Europene (UE), arată că statul este susceptibil să cunoască profunde schimbări, în așa fel încât putem, pe bună dreptate, să-i punem la îndoială imuabilitatea. Într-adevăr, dacă cel puțin două *politii* se întâlnesc și stabilesc legături structurale (prin cucerire internă sau externă sau prin cesiune, la un nivel superior, a unor drepturi ultime pe care fiecare le deține), se formează o *transpolitie*, a

cărei tendință este de a deveni o nouă *politie*, ce garantează rezolvarea pașnică a conflictelor în interior și respinge violența ultimă spre exterior. Construcția europeană arată că statele membre s-au angajat în lungul proces de formare a unei *transpolitii*: UE, care nu este încă decât o *cvasi-politie*.

4 | CONSTITUȚII – CONSTITUȚIONALISM

5. Dicționarul *Littre* atestă apariția termenului «*Constitution*», în secolele XVII-XVIII, cu un sens similar aceluia pe care-l are astăzi, și anume de *lege fundamentală* a statului. Termenul nu-i era necunoscut vocabularului juridic, nici celui ecleziastic, precursor al multor noțiuni de drept constituțional. Pe plan politic, termenul se confundă deci, adesea, cu ceea ce se va numi mai târziu *guvernământ* sau *regim politic* al unei țări, modul său politic de a fi, punerea sa în formă politică, concepută, ideal, într-un text. Constituția desemnează efortul reflexiv pentru a organiza puterea în stat, cu scopul de a-i fixa limitele, din grija de a nu-l erija nici într-o realitate absolută, nici într-un scop în sine, ci de a-l considera un mijloc tehnic de apărare a libertății cetățenilor. Constituția va fixa în special regulile competiției politice pașnice care va permite cucerirea și exercitarea puterii în stat.

Constituționalismul desemnează propagarea idealului Constituției, simbol al libertății organizate în stat. Această mișcare istorică ia avânt la sfârșitul secolului al XVIII-lea și câștigă toate statele planetei, toate dotate astăzi cu Constituții.

5 | DREPT PUBLIC – DREPT CONSTITUȚIONAL

6. Definiția dreptului public a fost dată de dreptul roman, într-un efort de a sistematiza diferitele ramuri ale dreptului. Institutede împăratului Iustinian (481-565) definesc astfel dreptul public: *publicum jus est, quod ad statum rei romanae spectat* (I. IV, dreptul public este ceea ce se raportează la guvernarea romanilor), care se distinge de dreptul privat (*jus privatum*, care reglementează raporturile indivizilor

între ei), de dreptul ginților (*jus gentium*, care se aplică națiunilor) și de dreptul natural (*jus naturale*, care se aplică tuturor ființelor vii).

Dreptul constituțional este, în interiorul dreptului public, disciplina care se ocupă de cunoașterea regulilor care instituie și constituie statul, care-l organizează și-i definesc instituțiile. Apariția sa ca disciplină universitară în Franța este relativ recentă: în anul 1834 s-a creat prima catedră de drept constituțional la Facultatea de Drept din Paris, condusă de italianul Pellegrino Rossi (D. Truchet, *Le Droit public*, PUF, «Que sais-je?» n° 1327, 2003; E. Zoller, *Introduction au droit public*, Dalloz, 2006, p. 1 și urm.).

7. Introducerea în dreptul constituțional cere să se încerce retrasarea modului în care acesta s-a constituit istoric. Nu este vorba să facem aici istoria propriu-zisă a disciplinei (D. Truchet, *op. cit.*, p. 94 și urm.), ci să arătăm cum anume, în jurul anumitor noțiuni, ce pun în operă un vocabular special, ceea ce numim noi astăzi drept constituțional, s-a afirmat și s-a perfecționat progresiv. Istoria unei astfel de genealogii conceptuale este complexă. Echilibrul între diferitele elemente pe care analiza le scoate la lumină este, cel mai adesea, foarte delicat și riscă mereu să fie considerat arbitrar. Vom căuta totuși să facem acest lucru, încercând să ordonăm o evoluție multiseclară și stufoasă în jurul câtorva idei simple.

Dreptul constituțional se leagă de stat din momentul în care se constituie caracteristica majoră a acestuia din urmă, care-l distinge de toate celelalte forme politice: *suveranitatea*.

În paralel, o altă mișcare explică construcția dreptului constituțional: emergența *individului*. Din subiect supus, fără drepturi în fața puterii, el devine cetățean și titular de drepturi pe care le poate opune puterii. Această transformare profundă a locului individului în societate este un factor major al dreptului constituțional.

În fine, dialogul individ-suveranitate se stabilește prin intermediul figurii juridice a *contractului social*, a cărei punere în formă juridică este Constituția: dreptul constituțional se sprijină acum pe o convenție fondatoare care instituie societatea politică, îi amenajează instituțiile și-i reglează funcționarea.

2 / Geneza noțiunii de suveranitate

8. Pentru o imagine de ansamblu clară și concisă a istoriei și fundamentelor suveranității, a se vedea G. Mairret, *Le Principe de souveraineté*, Gallimard, «Folio/Essais-Inédit», 1996.

9. Noțiune controversată, supusă la multiple interpretări, noțiunea de suveranitate a fost creată în sânul monarhiei franceze pentru a susține pretențiile regelui de a exercita o putere exclusivă și supremă, care-i fusese contestată atât de marii seniori, adesea mai puternici decât el, cât și de revendicările imperiale sau papale de a deține o putere care să-i fie ierarhic superioară. Dacă noțiunea poate face obiectul unor diverse interpretări, după cum o arată cazul Regatului Unit (*infra*), exemplul francez este cel în care trăsăturile sale vor fi cele mai pronunțate:

- suveranitatea nu se concepe decât ca a statului;
- ce înseamnă pentru stat să fie suveran?;
- ce consecințe decurg din suveranitate?

1 | ORIGINEA MONARHICĂ A SUVERANITĂȚII STATULUI

10. Apariția statului suveran pune capăt ordinii lumii feudale:

- puterea monarhului era aici un atribut personal, viager, cu caracter patrimonial. Ea devine, odată cu statul, o „instituție” abstractă, o funcție separată de persoana și patrimoniul regelui: acest fenomen este descris, în general, prin expresia *instituționalizarea puterii*. Suveranitatea își găsește aici titularul;

- fragmentarea teritorială a feudalității îi cedează locul unui fenomen de unificare sub egida suzeranului suzeranilor: fărâmițării cadrelor teritoriale ale puterii, caracteristică lumii feudale, îi urmează o unitate de dominație într-un cadru spațial largit. *Monopolizarea puterii și unificarea spațiului teritorial* merg mână în mână;

- originea puterii încetează să mai fie exclusiv căutată în voința divină – evoluția este aici mai lungă și culminează abia odată cu Revoluția, atribuindu-i-se un *statut secularizat*, separându-se de religie și găsindu-și limite în voința supușilor.